

MUSEUMS

poster

NR. 3 / SEPTEMBER 2000
POST & TELE MUSEUM

Et slange- menneske

Af Erik Jensen

En af MuseumsPostens abonnenter, Allan Ratved, studerede billedet på forsiden af bladets forrige udgave lidt mere indgående end folk sædvanligvis gør. Det kom der en forbløffende iagttagelse ud af.

Faktisk er redaktionen overbevist om at Allan Ratved må have haft den store søkikkert fremme, for ingen i museet har tidligere bemærket det kunststykke, som telegrafbestyreren tilsyneladende udfører. Vi er heller ikke fra anden side blevet gjort opmærksom på, at kunstneren bag maleriet, teatermaler Carl Lund, tilsyneladende har konstrueret en umulig figur. Om synsbedraget er udført med vilje lader sig ikke opklare i dag.

Og hvad er der så galt med telegrafbestyreren? Ja, prøv selv at kigge nøjere på det forstørrede udsnit af billedet. Vi bringer Allan Ratveds egen morsomme kommentar som billedtekst.

Teatermaleren

Kunstneren bag museets maleri er maleren Carl Christian Lund (1855-1940), som efter endt uddannelse på Kunstakademiet i årene 1873-1876 videreuddannede sig som teatermaler på Operaen og Burgteatret i Wien.

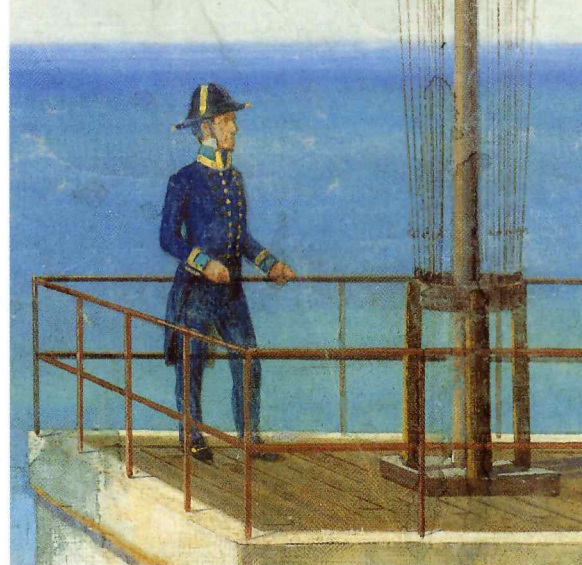
Atter hjemvendt fra udlandet debuterede Carl Lund som teatermaler i Danmark ved sammen med en fætter at udarbejde dekorationerne til Dagmarteatrets åbnings-

forestilling i 1883. Året efter blev han fast tilknyttet Casino i København, og han leverede i de følgende år dekorationer til mange teatre i Danmark og Norge samt panoramaer til Tivoli. Fra 1894 havde Carl Lund eget atelier i København. Fra 1910 var det placeret på loftet over Trinitatis Kirke.

To værker af Carl Lund

„For 100 Aar siden“ er titlen på Carl Lunds maleri af mastetelegrafen i Nyborg. Det blev bestilt af Statstelegrafvæsenet til brug på Landsudstillingen i Århus i 1909, hvor det som bagtæppe skulle sætte den moderne elektriske telegrafi i relief. Maleriet er i god stand og opbevares stadig i museet. Da det var alt for stort til at blive ophængt i museets permanente udstilling, udstiller vi i stedet en lidt mindre farvefotostat af det.

Museet har yderligere et bagtæppe, som er udført af Carl Lund.

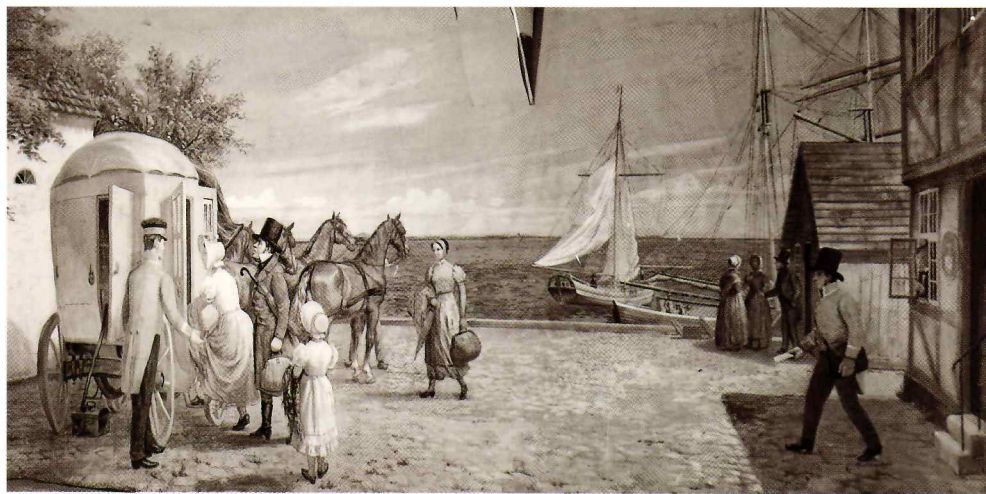

Telegrafbestyreren viser det kunststykke det må være, at stå på begge sider af et rækværk, fødderne inde på platformen – kroppen udenfor – og det endda uden krøllede ben. Det er ikke let at være kunstner.

Det viser en solbeskinnet havnekaj med en netop ankommen postsmakke som baggrund for travle rejsende, der er ved at stige ind i en diligence. Dette maleri er samtidigt med „For 100 Aar siden“, for det var kulisser til Postmuseets interiør „Det gamle Postkontor“, da dette blev udstillet første gang på den selvsamme landsudstilling i 1909. Maleriet har siden troligt fulgt postkontoret på dets skiftende placeringer i årene 1913-1996.

Mon teatermaler Carl Lund også har „skjult“ noget for os i motivet til postkontorets bagtæppe!

Bagtæppet fra Det gamle Postkontor o. 1850.

Litterær telegrafbestyrer Jens Peter Tønder (1773-1836). Kopperstik. Det kongelige Bibliotek.

Mordet på Jens Peter Tønder. Kopperstik. Det kongelige Bibliotek. Tønder strangles af den fattige student, som han underviste i fransk.

En dannet telegrafist

Af Sune Christian Pedersen

Unge, håbefulde mænd meldte sig, da marinen skulle ansætte telegrafister til den første optiske telegraflinie i 1801. Kandidat Jens Peter Tønder var blandt de ansøgere, der fik den betroede stilling som „litterær telegrafbestyrer“.

Arbejdet med at sende fortrolige, militære oplysninger gennem landet krævede særlige kundskaber. På hovedstationer blev den optiske telegrafi fordelt på to telegrafbestyrere, en *litterær* og en *søkyndig*, der „i Eenighed og Samdrægtighed“ skulle „staae hinanden bi med deres særskildte Kundskaber“. Da marinen ikke kunne undvære deres eget mandskab i krigstider, som den optiske telegraf var beregnet til, fandt man telegrafbestyrerne blandt civilister. Kun ved de faste telegrafbælter var der nogenlunde faste stillinger. De øvrige telegrafister – for det meste studerende – blev typisk ansat i tidsbegrænsede stillinger.

Telegrafist Tønder

Jens Peter Tønder (1773-1836) blev i april 1801 ansat som telegrafbe-

styrer ved Snølebakken (Sneglehøj) telegrafstation på Møn. I sine erindringer fra 1832 skriver han med nogen bitterhed om sin tid ved telegrafvæsenet: „Til megen Nytte i Krigs Tider ere Telegraferne: ved dem blev jeg ansat som litterair Bestyrer. Vi vare i alt ti Studerende, hvoriblandt de fleste Kandidater, som vare betroede denne vigtige Post ved Søe Kysterne. I Betragtning af de svære Krigs Udrustninger beholdte ikkun fire Pension: de andre sex kunde staae som Aspiranter, om de vilde, men, da disse i alle Maader havde lige saa gode Beviser for Duelighed at fremvise, som de fire ... tog de alle sex frivillige deres Afsked.“ I en bevaret telegrafjournal beskriver Tønder sin rejse til stationen ifølge med linjens overbestyrer, Kaptajn Kaas, og en styrmand Petersen, tydeligvis stationens søkyndige.

Som litterær telegrafbestyrer var Tønders job at føre journaler og omsætte beskeder til talkoder. Den litterære telegrafbestyrer stod „alene til Ansvar for Rigtigheden af den Signalering, hvortil han selv har forfattet Stilen“. Den søkyndige telegrafbestyrer havde ansvaret for den praktiske drift og vedligeholdelse af stationen, samt „at holde nøjeste Udkig til Søen, og meddele den litteraire Bestyrer alt, hvad han af Vigtighed opdager“.

En trist skæbne

Tønders ansættelse som optisk telegrafbestyrer blev kun kort. Hans erindringer giver os et indtryk af hans baggrund og liv. Hans far var general, men havde så mange sønner, at der ikke var råd til at give dem alle en universitetsuddannelse. En karriere som officer kunne da have været en mulighed, men ikke for Jens Peter, „da paalidelige Doctor-Attester bevise, at jeg bærer paa en så meget svær og betydelig Legems Skade, at jeg er at ansee for en Krøbling“. En velgører trådte til og sikrede, at Jens Peter kunne få en embedseksamen fra universitetet. Jens Peter Tønder var dog i perioder nødt til at ernære sig som forfatter af sange og skilleviser.

Få år efter at have skrevet sine erindringer endte Jens Peter Tønder sine dage, myrdet for penge af en fattig student, Worms, som han underviste i fransk. Sagen var en af de mest omtalte mordsager i de år, og der udkom en lille pamflet, der i detaljer beskrev mordet.

Tønders triste livshistorie illustrerer, at der ikke nødvendigvis gemte sig store muligheder bag den fornemme titel „litterær telegrafbestyrer“.

Ord i sigte

Af Liv Skovholm

Jens Peter Tønders historie indgår i den nyudkomne bog „Ord i sigte. Optisk telegrafi i Danmark 1794-1862“. Bogen er skrevet af historikeren, cand. mag. Sune Christian Pedersen, der har gravet i arkiver og gamle bøger for at samle den næsten helt glemte viden om dette netværk fra før elektricitetens tidsalder. Samtidig fungerer bogen som et kommenteret katalog til særudstillingen af samme navn, som netop er åbnet og kan ses i museets foyer og balkon frem til den 30. december 2000.

Udstillingens blikfang er opbygget som agterstævnen på et guldalderens sejlskibe.

Bogen fortæller den optiske telegrafis historie i et levende sprog og med mange indtryk af de dramatiske begivenheder, der ofte fandt sted omkring telegraferne. Telegrafene sættes ind i en bred teknologisk og kulturhistorisk sammenhæng, og både den militære og civile brug er behandlet.

Bogen behandler bl.a. de forudsætninger, der lå til grund for udviklingen af den optiske telegraf: Kikkertens og søkrigstaktikkens historie. Og ikke mindst ses den optiske telegraf i et større perspektiv, når politiske intriger og den europæiske udvikling drages ind. Dermed er bogen et vigtigt bidrag til beskrivelsen af Danmarks historie.

„Ord i sigte“ er den tredje bog i museets skriftserie. 120 sider, rigt illustreret. Kan købes for 250 kr. i museumsbutikken. Ved postordre tillægges 30 kr. til dækning af ekspeditionsomkostninger og porto. Både bog og udstilling er en del af Golden Days Festival 2000 og Dansk Naturvidenskabsfestival 2000.

Bliv optisk telegrafist

I særudstillingen „Ord i sigte“ kan du forsøge dig som optisk telegrafist. På de opstillede computere giver en cd-rom et indblik i principerne bag Fiskers mastetelegraf og mulighed for selv at afprøve dem. Prøv dig fx som telegrafbestyrer i Middelfart under Treårskrigen,

hvor du skal underrette Krigsministeriet om slagets gang i Fredericia. Cd-rom'en indeholder både forslag til kodemeddelelser og mulighed for at sammensætte dem selv. Kan købes for 45 kr. i museets butik fra 13. oktober 2000.

Post til tiden - i Guldalderen

Af Birgitte Wistoft

Blandt museets „postfølgeure“ findes et, hvor der står Urban Jürgensen på skiven, inden i kapslen og på selve værket. Det er indgraveret No. 525, og der hører en nøgle og et slidt læderfoderal til. Det ser beskedent ud, men det er faktisk en tidsmåler i verdensklasse.

Post til tiden

Postvæsenets interesse for nøjagtig tidsmåling er ikke af nyere dato. Det har altid været et afgørende succeskriterium for postvæsenet, at kunderne kan regne med den hurtigst mulige aflevering af de forsendelser, de har betroet posten. For postbude og brevbærere var tiden i århundreder en faktor, der tilmed afgjorde, hvor stor deres løn blev.

Allerede i 1796 forsynede man som et forsøg postillonerne på ruten København – Hamborg med raffinerede selv-optrækkende lommeure i aflåste foderaler, som kun postmestrene på ruten havde nøglen til. Ankomst- og afgangstider blev omhyggeligt noteret på det medfølgende karte. Fra 1833 skulle alle ruter i landet være forsynede med postfølgeure. Disse skulle dog trækkes op med nøgle og blev fra

1842 forlangt anbragt synligt i postvognen, så alle kunne orientere sig om tiden.

Et Guldalder-geni

Urban Jürgensen er ingen Hr.-hvem-som-helst blandt ur-entusiaster. Allerede i sin samtid blev han kendt langt ud over landets grænser. Hans ure siges at være de første, der gik med en præcision, der tåler sammenligning med vor tids ure.

Urban blev født i 1776 i København som søn af hofurmager Jørgen Jørgensen, eller Jürgen Jürgensen, som han kaldte sig. Som ung mand var Urban på uddannelsesrejse i 5 år, hvor han nåede at besøge alle tidens store europæiske urmagercentre: Neuchâtel, Genève, Paris og London. I 1801 var han atter hjemme og gik ind i driften af farens værksteder.

Hans banebrydende arbejde med at perfektionere diverse måleinstrumenter gav ham både Videnskabernes Selskabs sølvmedalje (1804) og Landhusholdningsselskabets store guldmedalje (1805). Hans bog fra 1805 om „Regler for Tidens nøjagtige Afmaaling ved Uhre“ blev et hovedværk, der også efter hans død udkom i adskillige

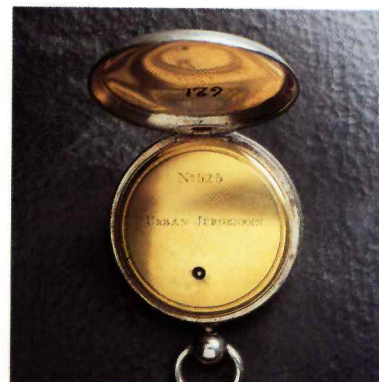
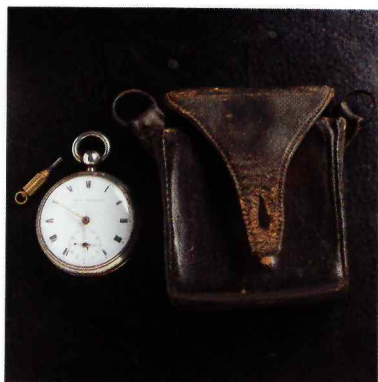
nye udgaver på dansk, tysk og fransk.

Urban Jürgensen startede egen virksomhed. Fra 1809 til sin død i 1830 signerede han alle de ure, han fremstillede. Som en anerkendelse for sit teoretiske arbejde med tidsmåling indvalgte han i 1815 i Videnskabernes Selskab.

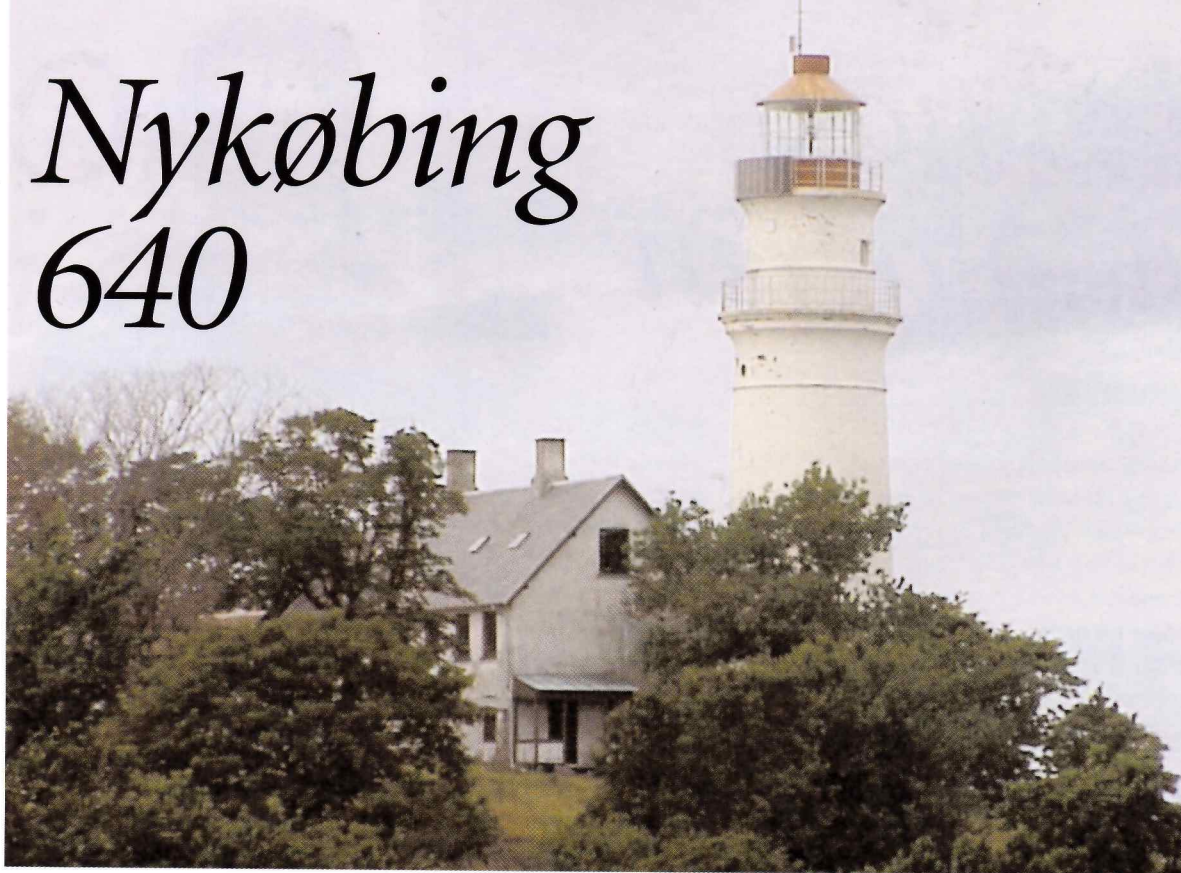
Kostbar tid

Postvæsenets interesse for Urban Jürgensens ure var derfor ganske forståelig. Formodentlig stammer museets ur fra postvæsenets indkøb i årene omkring 1830. To af Urban Jürgensens sønner fortsatte farens virksomhed, og fra omkring 1840 er firmaets navn Urban Jürgensen & Sønner. Fra 1885 hedder det Urban Jürgensen & Sønner's Eftf.

Man kan stadig købe ure med Urban Jürgensens navn på skive og værk. Siden 1981 er de blevet produceret som 100% håndarbejde af den schweiziske urmager Peter Baumberger. Det er armbåndsure i guld eller platin, og priserne begynder ved ca. 90.000 kr.

Nykøbing 640

Hesselø fyr er fra 1841 og flere af husene på øen er tegnet af Københavns Rådhus' arkitekt, Martin Nystrup.

Af Søren Black-Petersen

Kørerne er blevet jaget væk fra de 350 m landingsbane, flyet lander og standser ved skiltet Hesselø Air-Terminal, der består af en ildslukker og en bænk. Vi er på Hesselø, 127 tønder land 30 km nord for Isefjordens udmunding i Kattegat.

Med Lufthavnsbussen – en rød traktor med anhænger – køres op til øens eneste gård, som er bolig for bestyrerparret Kirsten og Jørgen Lønstrup. De har nu i 12 år været de eneste fastboende på Hesselø. De 9 måneder om året er de helt alene på Hesselø, der siden 1937 har været ejet af F. L. Smidth koncernen.

Svenskerne har med jævne mellemrum, og senest i 1983, hævdet, at Hesselø var svensk territorium ifølge Roskilde-freden i 1658. Hver gang er det dog blevet fastslået, at det ikke er tilfældet, og vil du have beviset, skal du bare trække en radise op af jorden: „Hvis den er rød-hvid, bør du ikke være i tvivl!“, siger Jørgen Lønstrup spøgende.

En dyr kunde

Så tidligt som i 1883 etablerede Telegrafvæsenet et en-koret søkabel mellem Nykøbing Sjælland og Hesselø. Kablet blev trukket i land på sydvestsiden af øen og via et lille kabelhus ført op til øens fyrtårn. Herfra blev det brugt som telegrafkabel og telefonforbindelse til fastlandet.

I 1953 overtog Københavns Telefonaktieselskab (KTAS) „abonnenten: Nykøbing 640“ på Hesselø fra Post- og Telegrafvæsenet (P&T). Det skulle hurtigt vise sig at være et dyrt bekendtskab for KTAS. I 1963 måtte søkablet opgives på grund af urimeligt store reparationsudgifter. Et nyt søkabel ville koste næsten ½ million kroner og abonnenten på Hesselø måtte ikke afkræves højere betaling end alle andre telefonabonnenter, sådan var reglerne. I hast riggede man et transportabelt VHF radioudstyr til, som kun måtte bruges som midlertidig nødforbindelse.

I stedet for et nyt søkabel valgte KTAS efter lange overvejelser i 1967 at opsætte et trådløst telefonanlæg fra det schweiziske firma Autophon. Dette anlæg kostede i 1967 50.000 kr. inklusiv reserveen-

heder. Antenner blev installeret på Spodsbjerg og Hesselø fyr. Anlægget var forberedt på at kunne fungere i det fuldautomatiske system, da Hundested central blev automatiseret i 1968.

Digitale drømme

I 1980'erne skiftedes til et tilsvarende analogt Storno anlæg, og skulle det svingte, er der et alarmkald til Falckstationen i Gilleleje. Men der er stadig kun én telefonabonnent på øen. Jørgen Lønstrup kunne godt tænke sig en digital forbindelse, som kunne anvendes til Internet: „Med kun en fax og en ugentlig postforbindelse har vi måttet vænne os til at læse gamle aviser på Hesselø.“

Rejsegilde på Hesselø 1911. I huset føres søkablet fra Rørvig i land.

Digitale hjælpere

Af Marie Ørstedholm

Kør en tur rundt i særudstillingen Din digitale by i elektrisk kørestol og oplev, hvordan den digitale teknologi kan lette hverdagen for de mange, der har svært ved at gå, se, tale og høre. Digitale handicap-hjælpe-midler er temaet for udstillingens handicapcenter.

Med den digitale teknologi udvikler forskerne både nye elektroniske hjælpemidler til handicappede og forbedrer de eksisterende. Mange hørehæmmede har haft digital teknologi i øregangen, siden høreapparaterne blev digitale midt i 1990'erne. Hvor høreapparater tidligere kun forstærkede lyden, bliver den i dag bearbejdet kvalitetsmæssigt med en indbygget computer, før den forstærkes. De digitale høreapparater er samtidig så små, at de nemt kan gemmes i

øregangen. I udstillingen viser vi et af de mindste digitale høreapparater på markedet.

Computere til handicappede

I handicapcentret kan du opleve, hvordan specialudviklede computere kan hjælpe syns- og bevægelseshæmmede til at kommunikere lettere med deres omgivelser. Ved hjælp af en særlig skærmlæserteknik kan synshæmmede fx få læst almindelige tekster op af en computerstemme. For nylig kom den første pc, der kan læse blindskrift, på markedet. Den gør synshæmmede i stand til at læse dokumenter, heriblandt e-mails, i blindskrift, eller at få teksterne læst op. Med et specialdesignet tastatur kan de selv skrive og sende tekster og e-mails. Inden længe vil de også få adgang til Internettet på denne pc-type.

En computer i udstillingen, der laver tegn om til tale, er udviklet specielt til personer med svære tale- og bevægelsesvanskeligheder. Ved at trykke på et tegn på skærmen kan du fx gøre opmærksom

på, at du er tørstig, træt, ønsker at få læst en bog op eller måske at køre en tur. Køreturen kan du tage i handicapcentrets elektriske kørestol, der er programmeret, så den kan indstilles efter brugerens handicap.

Teknologi i kroppen

Forskere i Danmark og udlandet arbejder i dag på at udvikle ny digital teknologi, der kan erstatte defekte dele af vores krop. Det har bl.a. resulteret i et elektronisk øre, der kan afhjælpe visse døvhedsformer, computerstyrede ben- og armpoteser, som kan dirigeres af ejermanden og en indopereret respirator, der kan hjælpe lungepatienter med vejrtrækningen. I fremtiden venter måske elektroniske nethinder, der kan give blinde noget af synet tilbage, og indopererede ledninger og computerchips, der kan få lamme til at bevæge hænder, arme og ben igen. De mål ligger dog mange år ude i fremtiden, forudser forskerne selv.

DET SKER PÅ POST & TELE MUSEUM:

Frimærkeudgivelser

27. september 2000 udgives et frimærke i anledning af Flyvevåbenets 50 års jubilæum, udført af kunstneren Bertil Skov Jørgensen, et frimærke med overpris til fordel for Spastikerforeningen, af grafikerne Soffi Beier, og to frimærker i serien „Frimærkekunst“ med motiver udført af malerne Kurt Trampedach og Nina Sten-Knudsen.

På udgivelsesdagen, kl. 15.00-17.00, vil kunstnerne Soffi Beier og Nina Sten-Knudsen signere førstedagskonvolutter.

8. november 2000 udgives fire frimærker i serien 1900-tallet.

Begge dage foretages officiel førstedagsstempeling i Post & Tele Museums butik.

13. oktober 2000

Kulturnatten

På Kulturnatten har museet og Café Hovedtelegraf en ekstraordinært åbent fra kl. 17.00-24.00.

Der vil aftenen igennem være et væld af aktiviteter for hele familien. Program for Kulturnatten og kulturpas kan rekvireres fra 18. september 2000. Se også museets hjemmeside www.ptt-museum.dk.

14. november-30. december 2000

Telefoner for millioner

14. november 1990 traf Folketinget beslutningen om sammenlægningen af fire danske telefonselskaber til ét: Tele Danmark. 10 års jubilæet for dannelsen af Tele Danmark markeres med en udstilling af nogle af skatkammer-stykkerne fra de telehistoriske samlinger.

L. M. Ericsson telefon 1893, kaldet „Kaffemøllen“

Til 30. december 2000

Ord i sigte

Telegrafiske spor efter dansk guldalder. Udstillingen giver publikum mulighed for selv at afprøve den optiske telegraf, Danmarks hurtigste kommunikationsform i perioden 1800-1850. Bevarede kodebøger og afskrifter af meddelelser giver et indblik i tidens brug af systemet, der især fik betydning under Napoleonskrigene og Treårskrigen.

19. september – 12. november 2000 samt fra 14. november 2000

Kunst på arbejdspladsen

I Café Hovedtelegraf en vises i anledning af Tele Danmarks 10 års jubilæum i efteråret endnu to udstillinger over temaet „Kunst på arbejdspladsen“. Vi udstiller et lille udsnit af den store kunstsamling, der til daglig møder ansatte og gæster i Tele Danmarks lokaler.

Til 30. december 2000

Din digitale by

Den første udstilling, der fortæller historien om det moderne informationssamfund, vi alle betragter som en selvfølge. Kommunikation er aktivitet, og i udstillingen kan den besøgende slet ikke undgå at være aktiv, uanset alder og forudsætninger. Kom og sæt dit fingeraftryk på udstillingen, vi lover at du får en god oplevelse med hjem.

Studiehuset

Giver publikum adgang til museets telehistoriske samlinger, billedsamlinger, arkivalier og bibliotek. Biblioteket rummer en stor samling post- og telehistorisk litteratur og en af Danmarks største filatelistiske bogsamlinger. Søger du noget specielt, er det en god idé at kontakte os telefonisk eller pr. mail inden dit besøg.

MUSEUMS
posten

NR. 3 / SEPTEMBER 2000

Udgivet af:
Post & Tele Museum

Redaktion:
Birgitte Wistoft (ansv.)
Erik Jensen

Fotos:
Jan Friis og Torben Petersen
Søren Black-Petersen
Martin Nygaard
Strüwing Reklamefoto

Layout: Finn Evald
Repro og tryk: Center-Tryk, Holbæk

MuseumsPosten udgives fire gange årligt og fås i abonnement ved henvendelse til Post & Tele Museum. Næste nummer udkommer i december 2000.

Oplag: 40.000
ISSN 0909-1920

Forsiden:
Kikkert med federal fra den optiske telegraf.

Adresse:
Post & Tele Museum
Købmagergade 37
Postboks 2053
1012 København K
Tlf. 33 41 09 00
Fax: 33 41 09 09
E-mail: museum@ptt-museum.dk
www.ptt-museum.dk

Åbningstider:
Museet: Tirsdag – søndag kl. 10-17, onsdag kl. 10-20. Mandag lukket.

Café Hovedtelegraf en
Tlf. 33 41 09 86
Tirsdag-søndag kl. 11-17, onsdag kl. 11-20. Mandag lukket. Køkkenet lukker en halv time før museets lukketid og er også lukket onsdage kl. 16-17.30.

Studiehuset
Valkendorfsvej 9
Tlf. 33 41 09 00
Tirsdag-fredag kl. 10-15.
1. lørdag i måneden kl. 10-15.